

УДК 39:745.52.048

МЕТОДИ РОБОТИ З ТКАЦЬКИМ ОРНАМЕНТОМ В ІСТОРІОГРАФІЇ

У статті йде мова про методи, які використовуються для дослідження орнаментики ткацьких виробів. Про плюси та мінуси різних методів, можливості їх поєднання. А також, про розвиток методології роботи з ткацьким орнаментом у історіографії.

Ключові слова: орнаментика, ткацькі вироби, методи вивчення

Дослідження орнаменту можливе із залученням різних підходів: мистецтвознавчого, етнологічного та ін. Мистецтвознавці, перш за все, звертають увагу на «комплекс образотворчих засобів, які впливають на естетичне сприйняття» [6, с. 5]. Етнологи ж досліджують в орнаменті стійкі елементи, а також елементи, що є «результатом творчого переосмислення етносом художніх традицій інших етнічних спільнот у процесі культурних взаємовпливів чи етнокультурних контактів» [6, с. 5]. Саме з етнологічного боку орнамент є найбільш недослідженим і потребує поглибленого вивчення. Аналіз орнаменту з позицій етнології дає можливість розглядати його як «відображення етнічної історії народу, зафіксованої в творах народного мистецтва» [6, с. 5] та як символічно-знакову систему, котра базується на світоглядних уявленнях певного народу. В Радянський період набуло розвитку вивчення орнаментів як історичного джерела, хоча, як зазначає С. В. Іванов, такі спроби існували ще у ХІХ ст. Так, у 70-х роках ХІХ ст. В. В. Стасов зазначив, що в орнаменті російської вишивки «лежать дорогоцінні і поки що недоторкані матеріали для вивчення різних сторін давньоруської національності» [2, с. 21]. Цей напрямок підтримували С. В. Іванов [2], В. І. Чернецов [7], Г. Маслова [5]. Питання про орнамент як історичне джерело

було поставлено на VII Міжнародному конгресі антропологічних та етнографічних наук 1964 р. у Москві. Г. Маслова пише, що будучи елементом культури народу, який зв'язаний з його історичною долею, орнамент являє собою повноцінне джерело для висвітлення деяких питань етнокультурної історії [5, с. 7].

Отже, мистецтвознавчий та етнологічний підходи мають один предмет дослідження, але різні методи. Для вивчення орнаменту в етнології залучають наступні методи: еволюційний, компаративний, картографічний, номінативний, структурно-типологічний, історико-генетичний, функціональний та ін. Нікішенко Ю. І. у своєму дослідженні «Методологічні особливості роботи з орнаментом, як етнокультурною категорією» вказує, що всі методи котрі використовуються у дослідженні орнаменту можна умовно поділити на дві групи, в залежності від того, у якому ступені дослідження вони задіяні – емпіричному чи теоретичному. До емпіричних методів можемо зачислити картографічний, структурно-типологічний, а до теоретичних, відповідно, порівняльно-історичний, історико-генетичний, функціональний [6, с. 4-9].

Деякі дослідники, вважаючи недостатнім метод візуального спостереження, залучають до аналізу зібраного масового матеріалу статистичний підрахунок. Вперше подібний підрахунок з використанням комп'ютерної техніки було зроблено кафедрою етнографії історичного факультету Московського державного університету [5, с. 11].

Відносно новими у методиці вивчення орнаменту можна вважати дослідження на основі законів симетрії, котрі виклав А. В. Шубніков [8]. Вперше ця методика була застосована [5, с. 11] С. В. Івановим, котрий вважав, що народи у процесі розвитку розробили свої види симетрії, і дослідженні можуть служити історичним джерелом [2, с. 36]. Також цей метод застосовувала Г. І. Клімова [3, с. 130].

Типологічний метод дослідження полягає в групуванні – побудові класифікаційних і типологічних схем. Чим конкретніше буде сформульовано мету групування, ти кращим буде результат [6, с. 7]. Групування може проводитися як мінімум за двома напрямками: а) розміщення матеріалу зручне для обліку і подальшо-

го аналізу («службове», «допоміжне», «прикладне»); б) виявлення внутрішніх системних зв'язків – функціональних, генетичних тощо – в матеріалі («дослідницьке» групування) [4, с. 50] При класифікації орнаментів за основу беруть певний комплекс характеристик, що можуть бути визначені як найтиповіші. Зазначають такі аспекти: іконографічний, колорит, номінативний, а також ритм і композицію [6, с. 7].

В дослідженні орнаменту використовують і порівняльно-історичний метод. Застосування його можливе у хронологічному плані (з використанням даних суміжних наук) і у плані залучення етнографічних даних про орнамент різних регіонів та народів. Цей метод отримав широке визнання в етнографії, у зв'язку з великими перспективами для дослідження [5, с. 12]. Л. Я. Штернберг писав, що порівняння орнаменту в просторовому відношенні являє такий же важливий інтерес, як і порівняння його у часі [9, с. 104]. С. В. Іванов зазначає цей метод можна використовувати для вирішення питання про походження даної системи орнаменту і визначення її місце серед орнаментів інших народів, з'ясування поширення тих чи інших візерунків, спорідненість чи близькість одного орнаменту до іншого, окреслення типів орнаментів, визначення відношення сучасного орнаменту до давнього. Порівнянню підлягають орнаментальні мотиви, матеріал і технічні прийоми, колорит, характер композиції, семантика, стиль [2, с. 30].

З метою виділення головних критеріїв, насамперед для дослідження орнаментів, які вважаються найінформативнішими, застосовують структурний метод. Характеристиками орнаменту, що містять більше інформації, є технічні прийоми виконання, склад і особливості мотивів, композиційні прийоми [6, с. 6].

Г. Маслова також зазначає, що результати ареальних досліджень у зіставленні з даними порівняльно-історичного аналізу дозволяють освітити деякі аспекти взаємовпливу народів у орнаментальному мистецтві. Урахування територіальної диференціації характерно для методики сучасної етнології. Воно тісно пов'язане з задачами створення узагальнюючих праць [5, с. 13].

Важливим у роботі з орнаментом є картографічний метод. Через картографування масового матеріалу та визначення території поширення орнаментів можна виділити окремі ареальні зони, а результати подібних ареальних досліджень орнаментики можна зіставити з іншими джерелами [6, с. 7].

Основу еволюційного методу, за С. В. Івановим, складає порівняння старих форм якого-небудь орнаменту з його новою формою. Зіставлення дозволяє з більшим чи меншим ступенем вірогідності відстежувати процес поступового видозмінення орнаменту. До етнографічного матеріалу вперше даний метод застосовував шведський географ та етнограф Х'яльмар Стольпе [2, с. 24]. У той же час, С. В. Іванов пише про те, що еволюція орнаменту, як її розуміють самі еволюціоністи, не являє собою загального порядку. У деяких випадках не ідеальні і самі прийоми реконструкції, і побудова еволюційних рядів [2, с. 25]. Також він вказує на помилки еволюціоністів: 1) в окремих випадках вони побачили єдиний можливий шлях розвитку орнаменту; 2) еволюція орнаменту визнана явищем універсальним [2, с. 26].

Прихильники номінативного методу вважають, що розкриттю минулого стану народного орнаменту, з'ясуванню його походження допомагає аналіз місцевих назв окремих візерунків [2, с. 27]. Однак С. В. Іванов вказує на дуже далекий зв'язок між геометричним орнаментом та його назвами, а подекуди і повну невідповідність. Іноді один і той же візерунок називають по-різному, а різні орнаменти мають однакові назви [2, с. 27]. Він цитує Е. Р. Шнейдера: «Істинний смисл орнаментальних мотивів забуто, а назва дана виключно завдяки зовнішній випадковій схожості з предметом побуту та оточуючою природою, або орнамент отримав назву, котра не пояснює його значення, наприклад «чотирикутник» [2, с. 27]. Ф. Боас пише, що форма орнаменту більш чи менш постійна, тоді як її інтерпретація відрізняється не тільки у окремих племенах, а і у окремих осіб [10, с. 124-128]. Ф. Вовк відмітив, що народні назви іноді не відповідають самому зображенню [1, с. 320].

Функціональний метод спрямовано на з'ясування ролі орнаменту в етнічній традиції на різних стадіях існування. Орнамент виступає чинником, який, з огляду на мистецькі та символічні особливості, може бути джерелом виявлення напрямів розвитку архаїчної ідеології і тенденцій її складання та подальшого розвитку [6, с. 7-8].

Список використаної літератури та джерел

1. Волков Ф. К. Отличительные черты южно-русской народной орнаментики // Труды III Археологического съезда в Киеве. – К.:1871. – Т.1. – С. 320.
2. Иванов С. В. Орнамент народов Сибири как исторический источник (по материалам XIX – начала XX в.): народы Севера и Дальнего Востока. - Москва-Ленинград: Издательство Академии Наук СССР, 1963. – 685 с.
3. Климова Г. Текстильный орнамент коми. – Кудымкар: Коми-Пермятское книжное издательство, 1995. – 130 с.
4. Клейн Л. С. Археологическая типология. – Л.: Наука, 1993. – 448 с.
5. Маслова Г. С. Орнамент русской народной вышивки. – Москва: Наука, 1978. – 208 с.
6. Нікіщенко Ю. І. Методологічні особливості роботи з орнаментом, як етнокультурною категорією // Наукові записки. Том 40. Теорія та історія культури. - 2005. –С. 4-9.
7. Чернецов В. І. Орнамент ленточного типа у обских угров. // СЭ. - №1 – 1948. – С. 139-152.
8. Шубников А. В., Копчик В. А. Симметрия в науке и искусстве. – М., 1972. – 340 с.
9. Штернберг Л. Я. Орнамент из оленьего волоса и гирл дикобраза // СЭ. - №3-4. – 1931. – С. 103-125.
10. Boas Fr. Primitive art. – Oslo, 1927. – 376 с.

Стрельцова А.

Методы работы с ткацким станком в историографии

В статье идет речь о методах, которые используют для исследования орнаментики ткаческих изделий. О плюсах и минусах разных методов, возможности их соединения. А также о развитии методологии работы с ткаческим орнаментом в историографии.

Ключевые слова: орнаментика, ткачество, методы изучения.

Streltsova A.

Methods of the loom using in the historiography

In the article speech goes about methods, which are used for research of decorative pattern in weaving goods. About pluses and minuses of different methods, possibility of their combination. And also about development of methodology of work with a weaving decorative pattern in historiography.

Key words: methods, decorative pattern, weaving goods